

Az első, nyomtatásban megjelent magyarországi képvers. Filefalvi Filiczki János 1604-es epithalamiuma.* A *Magyar Könyvszemle* nemrég megjelent cikkében¹ amellett érveltem, hogy Filiczki János három ismert képverse közül a Miskolci Csulyak Istvánnak szánt kéziratos albumbegyegzése² lenne a legelső ismert magyarországi képvers. Mivel a másik két képversét csak az 1614-es bázeli kiadásból ismertük,³ ezért Szenci Molnár Albert két nevezetes képverse – az egyik 1605. januári,⁴ a másik pedig 1607. október 31-ei⁵ – maradhatott volna az első ismert, nyomtatásban is megjelent magyarországi képvers. Azonban a Filiczki-kötet alkalmi versgyűjtemény-jellege miatt sejthető volt, hogy a bázeli kiadásban olvasható epithalamiumhoz tartoznia kellett egy 1614 előtti esküvőnek is, amelyre Filiczki megkomponálta a 'gyűrűvers'-ét. De nemcsak esküvő tartozhatott a költeményhez, hanem a címzett társadalmi státuszának, a korabeli helyi intellektuális hálózatba való beágyazottságának függvényében, az ünnepeltek díszére akár még egy alkalmi kiadvány is.⁶ A berlini Staatsbibliothekban őrzik az alábbi nyomtatványt:⁷

Sacro Nuptiali iuvenis Honestis, et Integerrimi, Dn. Ionae Voit Annaemontani, sponsi, et Pudiciss. lectissimaeque foeminae, Marianae Prawdovae, Amplissimi Viri, Dn. Georgii Prawdae, Civis quondam Lydomierzic. P. M. relictæ viduae, sponsæ, Lydomierzicii ad V. Calen. Maji Anni M. DC. IV. feliciter celebrando, amici pia mentis affectione optima quæque precantes, vota sua consecrabant. Pragae, E Typographeo Schumaniano, 1604, [4] fol., 4°.⁸

A címe azt is elárulja, hogy mikor készíthette Filiczki a verset. Mivel az esküvő 1604. április 27-én volt, ezért a verset nagyjából 1604 elején, de legkésőbb áprilisban meg kellett írnia. Ez csak egy kicsit készült korábban, mint Szenci Molnár Albert Remnek komponált 'monostichon'-ja, de ez a pár hónap pont elég ahhoz, hogy egyelőre Filiczkinak ezt az epithalamiumát tartsuk az első nyomtatott képversnek a magyar irodalomtörténetben.

* A tanulmány az OTKA PD-132376 számú pályázatának támogatásával készült.

¹ MOLNÁR Dávid, *Az első magyarországi képvers? Filefalvi Filiczki János három képverséről = Magyar Könyvszemle*, 137(2021), 297–332.

² Hasonmás kiadásban megjelent: REUSNER, Nicolaus, *Icones sive imagines vivæ...*, Basel, Waldkirch, 1589, szerk. Dienes Dénes, Oláh Róbert, Sárospatak, Hernád, Debrecen, TTRÉ Nagykönyvtára, 2018.

³ Iohannes FILICZKI de Filefalva, *Carminum liber primus; Carminum liber secundus, sive miscella epigrammata*, Basileae, Typis Johannis Schroeteri, 1614 (RMK III 1130), 66–67.

⁴ *Ad clariss. Dn. Georgium Remum J. U. D. Monostichon Alberti Molnaris = Eidyllion Georgi Remi J. U. D. Omnia inscriptum, Ad Dn. Albertum Molnar Pannonem*, Amberg, Schönfeld, 1605, [A4v] (RMK III 7513). A képversnél pont nincs dátumjelzés, azonban a kis kötet verseinél több helyen is szerepel a január 1. vagy január hava időmeghatározás, tehát a Remnek szóló képverset is 1605 januárjára datálhatjuk.

⁵ *Cubus = Analecta aenigmatica* (RMK III 5770) = HEIDFELDIUS, Johann, *Quintum renata, renovata, ac aliquanto ornatus etiam, quam nuper, exculta Sphinx theologico-philosophica [...]*, Herborn, [s. n.], 1608, 718. Tandori Dezső fordításában: NAGY Pál, *Az irodalom új műfajai*, Bp., ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézet, Magyar Műhely, 1995, 106.

⁶ A néhány levél terjedelmű alkalmi kiadványokra inkább a „kiadvány” vagy a „nyomtatvány” illik. – M. D.

⁷ Jelzete: 35 in: *Ah 10940. A Bibliografická databáze bohemikálních tisků, rukopisů a moderní literatury* cseh adatbázis szerint a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtárban is őrztek egy példányt, de ezt visszaszállították a jászói premontrei prépostság könyvtárába. Ez vagy eltűnt, vagy lappang. A cseh adatbázis leírása: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/BCBT31459> (letöltve: 2022. 06. 18.).

⁸ Ez a kiadvány az RMK III 5687a számot kapta.

A bázeli kötet semmiféle információt nem adott Filiczki versének címzettjéről, Ionas Voitról. Az 1604-es prágai kötet viszont elárul róla egy keveset: a szászországi Annabergből származott, és a kötet szerzői alapján inkább oda is kötődött. (Az öt versszerző közül három annabergi.) Ionas Voit egy Jiří Pravda (Georgius Prawda) nevű litoměřicei polgár özvegyét, a szintén litoměřicei Mariana Pravdovát (Mariana Prawdova) vette feleségül április 27-én.

A kiadvány hét verset tartalmaz:

- 1–2. [A1^v]: Filiczki két versén kívül egy két disztichonnyi görög verset (inc. *Ἐπὲ μοι ὦ Ἴωνα, τὴ γαμῶν χρῆσις ὄρωρε, καὶ σοῦ*) és annak latin fordítását (inc. *Dic Iona, quid te, Domini statione relicta*) Filiczki egyik prágai szellemi mentorától, a jogász és koszorús költő Heinrich Klingertől (Henricus Clingerius de Abieto Mysiaemontani, c. 1545–1607).⁹
3. [A1^v–A2^r]: az annabergi iskola conrektorának, a bajorországi Urspringenben született Caspar Krauststengelnek (?–1630) 17 disztichonnyi epithalamiuma (inc. *Impia vox Stygius eat impete pulsa ub undas*).
4. [A2^r–A2^v]: egykori annabergi iskolatársa és az iskola tanítója, Caspar Hoffman 11 disztichonnal köszönti (inc. *Ergone, mi Iona, lecto cubuisse sub uno*).
5. [A2^v–A3^r]: újabb annabergi tanító (és valószínűleg egykori iskolatárs is), Christoph Weitzendorf, akinek *Ad Prophetam Ionam, et nominis Sponsi significationem allusio* című verse 13 disztichonban ünnepli Voit házasságát (inc. *Sive tui socium specto, pie Sponse, tui vim*).¹⁰
- 6–7. [A3^v–A4^r]: Filiczki két verse Ionas Voitnak.

Filiczki 1614-es bázeli munkája négy verset tartalmaz Voit házasságára. Ebből a négyből két disztichon nem szerepel az 1604-es kötetben. Az alkalmi versek gyűjteményét tartalmazó bázeli kötetben a *Votum nuptiale* című verset Filiczkinék meg kellett jegyzetelnie, mert a szójáték, amire építette a verset, érthetetlen volt a válogatáskötet keretei között. Az eredeti, 1604-es prágai verziót azért tudta az olvasó jegyzetek nélkül is értelmezni, mert a kötet címe tartalmazta a menyasszony vezetéknevét: *Prawdova*. Csakhogy a bázeli kötet olvasója ezt nem tudhatta, ezért volt kénytelen Filiczki – ha már valamiért ragaszkodott ahhoz, hogy bekerüljön a könyvbe ez a vers is – a következő, kereszttel jelölt jegyzettel tisztázni a költői játék értelmét a ’cognomen’ szó mögött: „† quod erat Prawda, Latinis veritatem significat.” Ezzel a verssel most nem foglalkozom, csak jelzem, hogy a bázeli kiadáshoz képest apróbb eltérések találhatók benne. Csak a két különböző incipitet adom meg: 1604 (inc. *Vivite felices igitur, iam vivite, sponsi*), 1614 (inc. *Vivite Nestoreos, Sponsi, feliciter annos*).

⁹ Klingerről ld.: *Rukovět humanistického básnictví v Čechách a na Moravě, Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, I, A–C*, eds., Opus ab Antonio Truhlář et Carolo Hrdina inchoatum, Josef Hejnic et Jan Martínek continuaverunt, Praha, Academia, 1966, 383–386; FLOOD, John L., *Poets Laureate in the Holy Roman Empire, A Bio-bibliographical Handbook*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2006, 331–332; VACULÍNOVÁ, Marta, SLAVÍKOVÁ, Marcela, *Clingerius, Henricus = The Companion to Central and Eastern European Humanism, The Czech Lands*, ed. Lucie Storchová, Berlin, De Gruyter, 2020, 280–284.

¹⁰ Paul Jenisch annabergi helytörténeti könyvében mindhárom annabergi versszerző neve feltűnik a kisváros egyházi iskolája munkatársaként. Krauststengel 1603-tól segédtanító (’hypodidasculus’), Hoffmann 1601-től tanít és 1604-től diakónus az 50 kilométerre lévő Frauenstein faluban, míg Weitzendorf 1600 májusától az annabergi iskolában tanít. Jonas Voit nevét nem találtam a könyvben: IENISIUS, Paulus, *Annaebergae Misniae urbis historia in duos libros digesta* [...], Dresdae, Hieronymus Schütz, 1605, 64v, 65v. Egy másik adat szerint Weitzendorf 1610. május 6-án Wittenbergben ordinált. BOHNERT, Daniel, *Wittenberger Universitätstheologie im frühen 17. Jahrhundert: Eine Fallstudie zu Friedrich Balduin (1575–1627)*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, 334 (no. 195).

És végül közlöm az első magyarországi nyomtatott képverset a prágai kiadásból (*I. ábra*), amely több helyen is eltér a bázelitől. Például fontos, hogy a bázeli kiadás szedése és címe miatt nem teljesen világos, hogy a vers első sora ténylegesen egy verssor-e, vagy csak egy alcím.¹¹ A prágaiabban egyértelmű, hogy az *Annulus Veterum pronubus* sor nem verssor, nem is alcím, hanem a vers eredeti címe (az 1614-es vers eltérő sorait a lábjegyzetben jelölöm). Mindezekon kívül a prágai kiadás versképe és szedése is sokkal igényesebb, olvashatóbb, mint a bázeli kiadásé. A vers intextusa ugyanaz, mint az 1614-es kiadásban: *NULLUS INEST FINIS GEMMAE INSIT NULLUS AMORI*.

1. ábra. Az 1604-es prágai kötet képverse

¹¹ Az 1614-es kiadás elemzését lásd: MOLNÁR 2021, i. m. 320–323.

Annulus veterum pronubus.

Annulus articulos Sponsorum cuique coronat:¹²
 At vix invenias multis e millibus unum:
 Qui sciat: accipiat talis cur pignora doni?
 Cur Mystae Sponsum gemmae dignentur honore?¹³

- 5 Ergo Supremi noN ULtima cura Tonantis,
 Sponse, et amice mihi muLtis bene cognite rebus,
 Si vacat, huc anImum pauxillum adVerte, docebo,¹⁴
 Tanta tuae soRtis ne te forS commoda fallant.¹⁵
 Circulus intOrtus, doctaque In se arte revertens,¹⁶
- 10 ConnubiuM quondam aeterno igNe calere iubebat.¹⁷
 Non pala Erythraeos lapides, non novErat Indos:¹⁸
 Nempe, ut Simplicitatis amor, caStumque cubile
 ConiugibUs castis fortuna in uTraque placeret.
 Non tum uLLi argento, rutilo Fulgebat et auro¹⁹
- 15 AnnulUs in digitis: sed durI robore ferri
 OblectaNs, duo corda homiNum sub mutua amoris²⁰
 Vincla trahebaT: et ingenuae pietatIS amantes²¹
 (Vitae praesentIs quam dos et Gaza futurae
 Certa manet: certa eSt Patris vox,) Esse volebat²²
- 20 Virtus, IoNa, igitur, priMa et sapientia vera est:
 Usque timere Iovem, rectuM observare, fidemque:²³
 Et se nosse: CrEAtorisque per omnia laudem.²⁴
- Quaerere: non unguem a vero decedere latum.²⁵
 Haec, quoties vestri monimentum et pignus Amoris
- 25 Aspicias gemmam, memori sub pectore volve:²⁶
 Haec toto conare catus molimine: Sancta
 Conantes Deus ipse iuvat, coeptumque secundat.

¹² Annulus articulos sponsi cuiusque coronat.

¹³ Cur Mystae thalamos gemmae dignentur honore?

¹⁴ Si vacat, huc animos faciles adverte, docebo, animos faciles.

¹⁵ Tanta tuae ignores ne fors mysteria sortis.

¹⁶ Circulus intortus, doctaque in se arte reflexus.

¹⁷ Connubium sacrum assiduo igne calere iubebat.

¹⁸ Non pala Eoos smaragdos, vel iaspida norat.

¹⁹ Non tum ulli argento nitidus et fulgebat et auro.

²⁰ Praecellens, duo corda hominum sub mutua amoris.

²¹ Vincula duxit et ingenuae pietatis amantia.

²² Certa manet, certa est vox numinis) esse volebat.

²³ Corde timere Iovam, rectumque fidemque tueri.

²⁴ Et se nosse, Creatorisque referre ad honores.

²⁵ Omnia non unguem a vero decedere latum Omnia.

²⁶ Anellum aspicias, memori sub pectore volve.

Ez a most előkerült vers és kötet jó példa arra, hogy az alkalmi versek gyűjteményéhez biztos, hogy tartoztak olyan alkalmak is, amelyeket kisebb-nagyobb nyomtatványokkal ünnepeltek meg. Filiczki 1614-es versgyűjteményének több tucat darabjáról is nyugodtan feltételezhető, hogy ezek közül jó pár alkalomra valamilyen nyomtatott mű is megjelent. Így aztán nem lehetetlen, hogy még felbukkannak majd olyan alkalmi versgyűjtemény-kötetek, amelyekben Filiczki versének (verseinek) egy korábbi, ismeretlen szövegváltozatával találkozunk, és az RMK harmadik kötete újabb darabbal gazdagodik.

MOLNÁR DÁVID

Keczer Ambrus elveszett (és megkerült) naplója. Lipóczi Keczer Ambrus, gróf Thököly István késmárki udvari embere elsősorban naplója révén ismert a magyar történetírásban. Az 1663 és 1669 között vezetett, korábban ismeretlen naplót 1894-ben publikálta Tasnádi Nagy Gyula levéltáros, az MTA levelező tagja, a Magyar Tudományos Akadémia *Monumenta Hungariae Historica* sorozatának részeként.¹ A napló napjainkig mindössze ezen kiadás, illetve a Nagy Gyula hagyatékában található átirat révén ismert,² mivel az eredeti kézirat eltűnt. Egy szerencsés véletlennek köszönhetően azonban most előkerült a szombathelyi Smidt Múzeum gyűjteményének rendezése során.

Keczer Ambrus jómódú felvidéki családból származott: édesapja, Keczer András Sáros vármegyei alispán, anyja pedig Kamper Flóra volt. Születésének pontos dátuma nem ismert, csak annyit tudni, hogy 1671-es halálakor ötvenegy éves volt. Már fiatalon Thököly István szolgálatába lépett, akinek birtokait igazgatta Késmárkon, Rózsahegyen és Árván. Keczer Thököly hű embere volt egészen annak haláláig, sőt még Árva várának 1670-es elestét követően sem menekült el. 1671-ben megidéztek a pozsonyi törvényszék elé a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétel vádjával. A köszvénytől szenvedő, beteges Keczer az utat nem élte túl, és 1671 májusában vagy júniusában Nagyszombat környékén elhunyt.³

Az 1663. január 1. és 1669. december 31. között, naponként, magyarul vezetett napló a 17. század egyik fontos forrása, igaz kevésbé a politika- és hadtörténet (leszámítva talán az 1663–64. évi hadjáratok előkészületeit), sokkal inkább az uradalom-, gazdaság-, társadalom- vagy életmódtörténet számára.⁴ Kiadását Tasnádi Nagy Gyula 1892-ben vette tervbe, s annak költségeit az Akadémia a következő évben meg is szavazta. A kézirat ekkor özv. Ujházy Józsefné, született Priesnitz Zsófia tulajdonában volt, aki azt budaméri (ma Budimír, Szlovákia) kastélyának könyvtárában őrizte. A létezéséről Nagynak alighanem rokoni kapcsolatai révén volt tudomása, hiszen ő maga nemcsak

¹ LIPÓCZI KECZER Ambrus *naplója 1663–1669*, kiad. és bev. NAGY Gyula = *Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores 33, Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból II*, Bp., A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1894, 80–421.

² Ez ma Tasnádi Nagy Gyula hagyatékában található az országos levéltárban. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P2270. 1. cs

³ LIPÓCZI KECZER 1894, i. m. 84–86; DADAY András, *Kuriózumok az orvostudomány magyarországi történetéből*, kiad. és bev., Gazda István, Bp., Akadémiai, 2002 (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára, 32), 407–410.

⁴ BARTONIEK Emma, *Fejezetek a XVI–XVII. századi Magyarországi történetírás történetéből, Kézirat gyanánt*, kiad. Ritoók Zsigmondné, bev. Klaniczay Tibor, Bp., MTA Könyvtára, 1975, 547–550; KISS-KOZSLIK Eszter, *Keczer Ambrus, a birtokigazgató sárosi nemes = Történelmi útvesztők, Válogatás a Napi Történelmi Forrás szerzőinek írásaiból II*, szerk. György Sándor, Hajnáczy Tamás, Kanyó Ferenc, Bp., Gondolat, 2018, 177–193.